
Intoarcerea lui Martin Guerre

sau

istoria ca vocație

Ionuț COSTEA

Ecourile contributiilor istoricului american Natalie Zemon-Davis in cultura si, in special, in istoriografia romaneasca sunt sporadice si sumare in ciuda prestigiului si raspandirii operei sale atat in Europa cat si dincolo de Atlantic. Prezenta se remarca intr-un articol de la mijlocul deceniului opt al veacului trecut, doar la nivelul unei simple narari a uneia dintre cartile sale, in fapt, intr-o enumerare de alte contributii innoitoare in abordarea raporturilor dintre cultura populara si cea savanta.¹ In consecinta, opera cercetatoarei si profesoarei americane a ramas cvasinecunoscuta publicului romanesc. In multe randuri, chiar frecventarea ei de cercul initiailor, al istoricilor, poate fi pusa la indoiala. Nu de putine ori asumarea acestei lecturi de catre mediul academic romanesc n-ar fi fost lipsita de sugestii. Dar, mai ales prin intalnirea cu scrierile sale, societatea romaneasca, parte a societatii contemporane generale, careia i se adreseaza in mod manifest Natalie Zemon Davis, ar fi putut beneficia de prezentarea unei paradigme inedite de abordare a trecutului.

In paginile de fata propunem o lectura a experientei sale in relatie cu opera ce a consacrat-o, pentru deslusirea temeiurilor concepiei despre istorie careia i-a dedicat intreaga viata intr-un mod exemplar. In cele din urma, este vorba de un destin ce ilustreaza exponential o vocatie.²

In anii '70-'80 ai secolului XX un grup de istorici au propus un gen nou de interpretare istorica denumit microistorie³. Investigatiile lor asupra trecutului s-au impus ca o sondare a "dimensiunii umane", avand in centrul atentiei analiza comunitatilor rurale particulare, a familiilor si indivizilor sau a evenimentelor. Scrisul istoric, astfel conceput, ca dezvoltare a unei metode menita sa urmareasca "the social creativity of the so-called inarticulate"⁴, porneste cu o ancheta la baza societatii (*from below*), de la oamenii comuni ignorati de analele istoriei europene si aratand un interes minor "marilor oameni" (*great men*), infaptuitorii de istorie. Conceptele analitice de care uzeaza acesti istorici deriva din opera lui Emile Durkheim, Edward Evans-Pritchard, Victor Turner si Clifford Geertz. Prin studierea acestor grupuri sociale, cercetatorul aduce la lumina motivatiile fenomenelor istorice la nivelul unor comunitati restranse intr-un mod cat mai apropiat de viata care le-a consacrat. Oprindu-se asupra aspectelor private, personale si a experientelor singulare, preocuparile acestor istorici se indreapta

---

¹ A. Dutu, *Dimensiunea umana a istoriei*, Bucuresti, 1987, p. 80-106; vezi si D. Radosav, *Carte si societate in N-V Transilvaniei*, Oradea, 1994, p. 83.

² Cf. volumul *Culture and Identity in Early Modern Europe (1500-1800)*. Essays in Honor of Natalie Zemon Davis, ingrijit de Barbara B.Diefendorf si Carla Hesse, Ann Arbor, 1993, mai ales bibliografia operei sale, p. 261-271; vezi si Sebok Marcell, *Natalie Zemon Davis, a tortenetmondo*, postfata la Natalie Zemon Davis, *Martin Guerre visszaterese*, Budapest, 1999, p. 119-130 si 163-165.

³ Bob Scribner, *Historical Antropology of Early Modern Europe*, in vol. "Problems in the Historical Antropology of Early Modern Europe", edited by R. Po-Chia Hsia si R.W. Scribner, Wiesbaden, 1997, p. 11-34; Giovanni Levi, *On Microhistory*, in vol. "New Perspectives on Historical Writing", edited by Peter Burke, Pennsylvania, 1992, p. 93-113; *Microhistory and the Last Peoples of Europe*, edited by Edward Muir and Guido Ruggiero, Baltimore, 1991; Andre Burguiere, *L'antropologie historique et l'école des Annales*, in vol. "Les approches et les methodes interdisciplinaires de recherche en sciences sociales", textes reunis, etablis et presentes par Libusa Vajdova, Bratislava, 1994, p. 15-28; C.Barbulescu, *Istorie antropologica si antropologie istorica: Discutia din stiinta franceza*, in vol. "Identitate si alteritate. Studii de imagologie", coord. N.Bocsan, S.Mitu, T.Nicoara, vol. II, Cluj-Napoca, 1998, p. 21-39.

⁴ Edward Muir in *Microhistory* ..., p. IX.

spre recrearea rețelelor de relații sociale în care individul a fost implicat, ceea ce face din microistorie o “știință a vieții reale” (“*sicence of real life*”)⁵. Concentrandu-se asupra comportamentului uman îl descifrează ca rezultat al contactelor individuale, al negocierilor, manipularilor, opțiunilor și deciziilor în fața normativelor realității. Se constată o reducere a scalei realității supusă observației printr-o analiză microscopică și intensivă fundată pe materiale documentare⁶, sau ceea ce sintetizează C. Geertz în afirmația: “Istoricii nu studiază satele, ci studiază în sate.” Două campuri tematice au fost consacrate de-a lungul timpului, o microistorie culturală (*cultural microhistory*) și o microistorie socială (*social microhistory*). Din punct de vedere formal în prima secțiune tematică se vizează interacțiunile dintre cultura elitelor și cea populară, letrizați și iletrizați, țărânul vrăjitor și inchișitorul instruit. Cea de-a doua categorie a orientărilor de cercetare, microistoria socială, ilustrează modalitatea în care comportamentul marginalilor în societate permite lamurirea naturii autorității (soarta evreilor, vrăjitorilor, femeilor etc.). Secvența cronologică abordată cu predilecție se situează într-o “lungă premodernitate” (“*long early modern period*”), 1400-1800, dar nu lipsesc contribuții nici pentru epoca medievală sau cu privire la secolul al XIX-lea.⁷

Ambele direcții precizate în cadrul microistoriei sunt pe deplin ilustrate în opera lui Natalie Zemon Davis, asumate în mod explicit în cărți care vorbesc direct despre marginali, în special cu privire la condiția femeii, sau insistând cu precădere la interacțiunile dintre nivelele culturale conturate în veacurile XVI și XVII în Franța. O delimitare transantă între aceste două direcții din microistorie este destul de dificilă, dacă nu imposibilă, în cazul istoricului nord-american, în cele mai multe rânduri insistențele sale implicând aspecte conjugate, socialul și culturalul definind deopotrivă comunitățile asupra cărora se focalizează cercetarea.

Natalie Zemon Davis s-a născut la Detroit, Michigan, și a obținut licența la Smith College în 1949, cu o teză despre Pompanazzi, întregindu-și specializarea un an mai târziu la Radcliffe College. La sfârșitul deceniului următor, în 1959, i se acordă titlul de doctor la Universitatea din Michigan. Din 1978 onorează o catedră la Universitatea din Princeton și se bucură de o recunoaștere științifică în America și întreaga lume. Numeroase lucrări ale sale au fost traduse în diverse limbi străine, contribuind printr-o acerbă căutare în arhive la expansiunea spațiului cunoașterii istorice, mai cu seamă în ceea ce privește Europa premodernă sau secolul al XVI-lea și al XVII-lea francez, complexă și nuanțată să analizeze asupra culturilor și gender-ului în istorie, utilizarea resurselor și sugestiilor dinspre discipline învecinate istoriei și contribuțiile sale la dezvoltarea mijloacelor de expresie ale istoricului prin folosirea peliculei cinematografice în reprezentarea trecutului.

În reconstituirea biografiei formative se detașează o etapă a aluviunilor ancestrale marcată într-o explicare a trasaturilor majore în limita cărora evoluează destinul cercetătoarei cu resurse biologice, sociale și intelectuale.

Natalie Zemon Davis provine dintr-o familie de evrei, bunicii din partea tatălui născuți în America, în schimb, cei din partea mamei, imigrați din estul Europei, Polonia, la sfârșitul secolului al XIX-lea.⁸ Un punct de reper în memoria istoricului din această genealogie a ramas prezenta bunicii dinspre tată, o bătrână fără studii universitare, dar cu un respect deosebit pentru știință, care și-a încurajat fiica să fie atașată de cultură, având o

⁵ C. Ginzburg, C. Poni, în vol. cit., p. 8..

⁶ G. Levi, *On Microhistory*, p. 94-95.

⁷ B. Scribner, *Historical Anthropology*, p. 11. În general, istoriografia a consacrat drept majore contribuțiile a trei istorici: E. Le Roy Ladurie, *Montaillou - un sat occitan*, I-II, București, 1993; C. Ginzburg, *Branza și viermii*, București, 1997; Natalie Zemon Davis, *The Return of Martin Guerre*, Harvard University Press, 1983. Fiecare, în parte, a stărnit o vie dezbateră în cercul istoricilor: în cazul lui Ladurie vezi David Herlihy în “Social History”, 4(1979), p. 517-520 și Renato Rosaldo, *From the Door of his Tens: the Fieldworker and the Inquisitor*, în vol. “Writing Culture”, ed. J. Clifford, G.E. Marcus, p. 77-97; pentru controversa în jurul cărții lui Ginzburg cf. Paolo Zambelli, *Uno, due, tre, mille Menocchio?*, în “Archivio storico italiano”, 137(1979), p. 51-90; Giorgio Spini, *Noterelle libertine*, în “Rivista storica italiana”, 88(1976), p. 792-802 și Dominick LaCapra, *The Cheese and the Worms. The Cosmos of a Twentieth Century Historian*, în vol. “History and Criticism”, Ithaca, 1985, p. 45-69; discuția despre cartea lui Zemon Davis poate fi urmărită în A. Lloyd Moote în “American Historical Review”, 90(1985), 4, p. 943; Robert Finlay, *The Refashioning of Martin Guerre*, în loc. cit., 93(1988), 3, p. 553-571 și Natalie Zemon Davis, “On the Lane”, în loc. cit., p. 572-603.

⁸ Referitor la biografia cercetătoarei vezi *Interview with Natalie Zemon Davis: Politics, Progeny and French History*, în “Radical Historical Review”, 24(1980), p. 115-139; *Interview with Natalie Zemon Davis*, realizat de Roger Adelson, în “Historian”, 53(1991), 3, p. 19-38 (în continuare *Interview*).

inraurire pozitiva si asupra Nataliei. Peste timp amintirea bunicii se plaseaza ca un suport pentru preocuparile intelectuale ale nepotei sale.

Maica-sa n-a urmat universitatea, ca cei cinci frati ai ei, dar aprecia lectura, cu toate ca nu era o “intelectuala”, in termenii profesoarei. Era o fire energica, ii placea tenisul si golful. Natalie va recupera din acest portret dinamismul si vigurozitatea.

A crescut intr-o buna familie din Detroit, tatal sau, absolvent al Universitatii Michigan si al Universitatii Harvard, dar mai cu seama un om de afaceri de succes in industria textila, afacere mostenita in familie. De asemenea, era un intelectual cu aplecari spre lectura si teatru. Avea o multime de carti, printre care un Shakespeare comentat. Se remarca si o editie rara din *Ulise*, James Joyce, din care, se confeseaza Natalie, nu l-a vazut niciodata citind. Din punct de vedere politic era un liberal democrat si nu un radical, cu toate ca in tinerele cochetase cu astfel de idei, in varianta lor cea mai extremista, ateismul: “Liberal si cu gustul aventurii, tatal meu a fost un model pentru mine”⁹, declara Natalie Zemon Davis. Exercitiul politic ilustrat de-a lungul anilor, radicalismul de stanga din studentie sau apararea pozitiei feministe, isi gaseste o motivatie in atmosfera si influenta educatiei familiale.

O coordonata principala in construirea personalitatii a fost reperata in originea sa evreiasca. Dar semnele conditiei evreiesti sunt sesizabile intr-o receptare a marginalitatii, provocatoare in fata colegilor din scoala, sau raportata la cultura dominanta, conturand un moment de criza identitara: “Craciunul era timpul ce ma enerva la culme pentru ca locuinta noastra ramanea intunecata”. Agresivitatea fata de evrei, are aproape aceeasi varsta cu Anne Frank, un destin feminin exemplar pentru soarta evreilor in al doilea razboi mondial, este perceputa cu candoarea copilariei, blamarii “Esti evreica!”, ea raspunzand cu mandrie “Si ce?”¹⁰. Se observa o nota a unei personalitati cu o identitate definita si asumata.

La fel, aceasta autoritate a unei personalitati debordante se exprima si este recunoscuta chiar din anii copilariei, cand lumea exclama in stabilirea identitatii fratelui sau: “Oh, tu esti fratele lui Natalie!”¹¹.

Personalitatea sa capata noi accente in anii de scoala din Kingswood, unde are in majoritate colege crestine, in fata carora doreste sa se impuna ca model la invatatura si sa devina un lider. Aici descopera placerea si pasiunea pentru istorie, mai ales pentru Iluminism si Revolutia Americana, simtindu-se atrasa intr-o masura covarsitoare de Europa, ceea ce o starneste sa invete latina si limba franceza. Istoria o cultiva si prin frecventarea unor discipline ca literatura si religia.

Totodata, devine activa in miscarea studenteasca, presedinta a consiliului studentesc, incercand sa asigure fetelor un loc mai pronuntat in discutarea problemelor scolare. Colegele sale bogate o determina sa se detaseze de preocupari exclusiv materiale, cum isi aminteste peste ani, interesate de “haine si masini”. Face cunostinta cu Sionismul si se indeparteaza de lumea parintilor si de cea a colegilor de scoala. Acest comportament “devianat” face din ea o “rebela”. A inceput sa fumeze si sa citeasca Manifestul Comunist, cultivand dezgustul fata de injustetea antisemitismului si materialismului burghez, devenind membra a unei “mici bande” de stanga. Devine conducatoare a Grupului de discutii marxiste, presedinta a Tinerilor Progresisti si membra asociatiei Tinerilor Americani pentru Democratie. De pe aceste pozitii se afirma impotriva Planului Marshall, care nu trebuia sa fie promovat de catre USA, ci mai degraba ca suport a ONU; sprijina asa numitul grup “Hollywood Ten”, victimele atacurilor anticomuniste intreprinse de senatorul McCarthy; s-a opus legii Taft-Hartley care limita negocierile colective si slabea syndicatele; a sustinut, de asemenea, miscarea de autodeterminare a negrilor. Tot acum, devine o militanta pentru egalitatea in drepturi a femeilor cu barbatii. Consecvent acestor atitudini si luari de pozitie, imaginea trecutului capata o noua perspectiva. Interesul lui Natalie Zemon Davis se distinge cu interogatii asupra claselor sociale, a luptei de clasa, motorul schimbarilor istorice, impactul ideilor in societate. Marxismul dominant in aceste meditatii nu a marcat-o insa intr-atat incat sa devina o dogma, mai ales datorita eclectismului ce-o

⁹ *Interview91*, p. 20.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 21.

caracterizeaza. Lecturand cu entuziasm pe Vico si Marx, un rol important in formarea sa l-a jucat programul de pregatire in istorie oferit de colegiu, cu seminariile ce-i solicitau redactarea a numeroase lucrari. A fost primul laborator pentru cercetatoare, desfasurat in sali special amenajate in biblioteca.

In nota rebeliunii sale, cu un an inaintea licentei se casatoreste, in vara lui 1948, cu Chandler Davis, matematician cu studii la Harvard, pe care l-a intalnit cu doar cateva saptamani inainte, la o sedinta a Tinerilor Progresisti. Casatoria aceasta rapida si neasteptata a provocat o ruptura cu familia si a fost privita cu dezaprobare de catre dascali, cu toate ca impotriva regulilor colegiului, i s-a permis sustinerea licentei in 1949, impreuna cu clasa ei datorita performantelor la studiu. Consecintele mariajului nu se lasa mult timp asteptate, sotul sau, datorita activitatii politice, fiind trecut pe lista neagra a universitatilor americane, arestat si inchis, cu o viata intr-o permanenta miscare pentru a scapa din atentia autoritatilor intre Massachusetts si New York, Rhode Island si Toronto.¹²

In ciuda dificultatilor¹³ ajunsi la Michigan, Natalie isi incepe doctoratul, ramanand activa si in miscarea politica. Cercetarea sa istorica din aceasta perioada se circumscrie unor subiecte referitoare la Christine de Pisan, una dintre cele mai uimitoare femei de la sfarsitul secolului al XIV-lea si inceputul celui urmator, a carui destin pare sa-i starneasca simpatie printr-o asimilare cu propria ei experienta. Vaduva de tanara, Christine de Pisan, reuseste din munca sa de scrib, in epoca dinaintea tiparului, sa-si intretina copilul si mama. Un destin exemplar in doua privinte: in primul rand, este vorba de victoria umanitatii in fata soartei implacabile; in al doilea rand, protagonista era o femeie, ea izbandeste intr-un ev mediu prin excelenta masculin. Se observa cele doua coordonate esentiale in care scrisul istoric al lui Natalie Zemon Davis va evolua, umanizarea istoriei si descifrarea locului si rolului femeii in trecut. Cu toate incurajarile profesorului sau Palmer Throop nu va adanci istoria femeilor, ramanand la convingerea ca tocmai pentru ca era femeie trebuia sa se distanțeze de acest subiect. Dar mai ales datorita concepie sale istorice care o orienta inspre preocupari privind rolul clasei sociale in istorie abandoneaza pentru un timp aceasta tematica. Pornind de la istoricul francez de la sfarsitul secolului al XIX-lea Henri Hauser se concentreaza asupra rascoalei plebeilor din Lyon de la 1529.

Adevarata cercetare demareaza in arhivele din Lyon in 1952¹⁴, cand, dupa sase luni, din cauza sarcinii este nevoita sa se intoarca in America. In schimb, castigase o dragoste de care n-avea sa se mai desparta toata viata, cercetarea in arhive. Aceasta experienta se arata hotaratoare, diferentiind-o de majoritatea istoricilor americani cu preocupari in istoria Europei, obisnuiti sa utilizeze in special surse editate. In ilustrarea secolului al XVI-lea francez apelul la textele tiparite in epoca si la documentele de arhiva a devenit marca intregii sale opere.

Izolarea la care este supusa, deopotriva, datorita efortului din familie si a controlului sever impus din partea autoritatilor, din punct de vedere intelectual s-a resimtit pentru acesti ani ca o caracteristica dominanta pentru cercetatoare. Si in acest caz, ea nu provoaca disconfort, ci mai degraba configureaza un profil, conferindu-i un drum propriu, un istoric cu un stil de a cerceta si scrie despre trecut intr-un mod singular.

Perseverenta care o conduce la detasarea de cotidianul impovarator si realizarea operei se explica, dupa cum marturisea Natalie Zemon Davis, in cateva ocazii, prin faptul ca istoria reprezinta mai mult o *vocatie* decat ilustrarea unei cariere: "Acesta este modul pe care-l doresc, si asa este"¹⁵, spune intr-un loc. Tema revine ca o adevarata obsesie, un fir rosu al reflectiilor sale despre propria experienta: "Eu nu m-am identificat cu un istoric profesionist asociat specializarii si carierismului"¹⁶, marturiseste in alt loc. Definindu-se in principal ca un intelectual

¹² Rememorand evenimentele din acei ani Natalie Zemon Davis are puterea detasarii autopersiflatoare, spunand: "Casatoria cu Chan mi-a simplificat viata pentru ca nu mai trebuia sa-mi caut un sot care sa ma respecte. Deja aveam unul." cf. *Interview91*, p. 25.

¹³ Familia, aparitia celor trei copii care se adaugau unui sot blamat de autoritati, se contura ca o povara greu de surmontat. Natalie Zemon Davis isi aminteste, in schimb, partea plina a paharului, afirmand ca prezenta copiilor a "umanizat-o" si a facut-o o profesoara mai buna. cf. *ibidem*, passim. In alt loc afirma: "Eu cred ca in viziunea mea asupra trecutului este ceva matern. Este dorinta de a invia oameni, asa cum o femeie vrea sa nasca copii."

¹⁴ Calatoria a fost decisiva pentru formarea cercetatoarei, dar o marcheaza profund si datorita faptului ca la intoarcere Departamentul de Stat le ridica pasapoartele, ei si sotului sau, interzicandu-le astfel parasirea Americii. cf. *Ibidem*, p. 26.

¹⁵ *Ibidem*, p. 19.

¹⁶ *Ibidem*, p. 27.

in cautarea intelegerii ideilor si actiunilor umane de-a lungul timpului intr-o diversitate culturala, se remarcă angajata in dialog si comunicare cu cercetatori din alte discipline, avand ca obiectiv descoperirea de noi modalitati de apropiere a realitatii trecute.

Perspectiva istorie-vocatie, careia i se atasaza cu semnificative motivatii europene, se regaseste tocmai in spiritul formativ ce i-a modelat evolutia, situat "in afara curentelor principale ale societatii americane."¹⁷ Aceasta "marginalizare" se originea in atasamentul fata de familie si principiile sale, casatoria rapida, cei trei copii si activitatea politica profesata, precum si in modul independent de gandire si scriere despre trecut, tintind din capul locului stabilirea unei audiente mult mai larga decat cercul stramt al initiailor. Cum singura marturisea la inceputul anilor '90, vorbind despre conceptia asupra istorie, "cu toate ca sunt eclectică in modul de a privi istoria, nu sunt o diletanta."¹⁸ Faptul se argumenteaza dincolo de declaratii si cuvinte prin opera sa care ilustreaza in profunzime abnegatia fata de meseria istoricului: "Eu gandesc istoria ca o vocatie"¹⁹. Nu in ultimul rand, o provocare in spirit protestant (analog conceptului de *Beruf* din teologia luterana) ce desemneaza un orizont inovator in reconstituirea trecutului.

Din punctul de vedere al metodei de investigare cercetatoarea Natalie Zemon Davis se gaseste intr-un dialog permanent cu subiectul analizei, remarcand o atentie incordata asupra fiecarui cuvant al textului.²⁰ Cercetarea, ancheta este o etapa substantiala in contributia istoricului, dar ea, in mod necesar, solicita si talentul de comunicare al cercetatorului. O comunicare inteleasa din perspectiva diversitatii de optiuni pentru societatea contemporana, unde textul si imaginea cinematografica sunt complementare.

Intalnirea cu protestantismul si tipografiaiionezi din secolul al XVI-lea provoaca depasirea viziunii marxiste despre istorie, clasa si constiinta de clasa nemaifiind parametrii singulari ai devenirii, societatea prezentandu-se intr-o perspectiva multidimensionala, complexa. Utilizand instrumentarul antropologiei si etnologiei se apropie de realitatile franceze intelegand, cu o noua sensibilitate predicile, povestile, proverbele si imaginile epocii care constituiau, toate la un loc, din farama, intr-o interrelationare, viata artizanilor si plebeilor din Lyon. Cu importante sugestii dinspre marxism, temeiurile interpretative, in ce priveste ritualurile si carnavalurile, se proiecteaza in perspectiva antropologica. Aici, istoricul isi gaseste un suport pentru interpretarea comportamentului simbolic si sugestii referitoare la modalitatea prin care sistemul social devine un intreg functional. Invatamintele antropologiei il pot conduce pe istoric la observarea mecanismelor interactiunilor sociale din trecut si-i pot oferi date pentru intelegerea diverselor culturi in care traieste. Dar intregul atasament si orice deschidere spre inovatia metodologica incumba o baza documentara solida. In afara acesteia istoricul isi pierde spiritul critic, in termenii cercetatoarei, "istoricul va consulta scrierile de antropologie pentru sugestii si nu ca prescriptii..."²¹. Arhivele sunt un depozit inestimabil pentru cercetatoare, dar la fel de sugestiv este si ecoul descris de absorbtia si remodelarea povestilor din veacurile trecute in literatura epocii (pamfletele, beletristica). Predilectia cercetatoarei se constata in utilizarea "ego-documentelor", propria marturie oferita de contemporani despre vietile lor, prezente in formula jurnalelor, autobiografiilor sau a insemnarilor.²²

Sub lupa cercetatoarei prinde viata *omul comun* din trecut (*common people of the past*) in contextul ascensiunii istoriei sociale in climatul cultural din anii urmatori Marii Conflagratii. Istoria este inteleasa ca un proces aflat intr-o permaneta deschidere spre renovare si ajustare. Ceea ce domina preocuparea de cercetare este utilizarea surselor primare si doar pe acest temei discursul istoricului pare fundamentat. De pe aceste pozitii, istoria nu se inchide in sine, intr-o lume de initiati, ci, in seama cercetatorului ramane sarcina de a descoperi

¹⁷ *Ibidem*, p.19.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ "Eu cred ca un istoric nu poate si nu trebuie sa fie un magnetofon. Ne aflam intr-o discutie cu trecutul si o parte a acestor discutii o reprezinta temele stiintifice si valorile culturale pe care le aducem cu noi." *Ibidem*, p. 30.

²¹ *Ibidem*, p. 28.

²² B.Scribner, *Historical Anthropology*, p. 24, vezi si nota 27.

moduri inedite de a vorbi despre trecut care sa atinga o audienta cat mai larga. In sensul acesta, efortul lui Natalie Zemon Davis se circumscrie in abordarea unor mijloace neconventionale de expresie, cazul filmului. Astfel, secolul al XVI-lea francez nu are semnificatii doar pentru lumea universitara, el poate fi apropiat de omul comun al contemporaneitatii. Aspectul comunicarii este dublat de o sensibilitate a antropologului de a "vizualiza" oamenii din trecut pentru a-i intelege intr-un dinamism nemijlocit. Colaborarea la realizarea, in 1982, a filmului *La retour de Martin Guerre* se inscrie in aceasta perspectiva.²³ Istoria se adreseaza oamenilor in general si nu doar specialistilor. Scrierile de istorie sunt publicate pentru a fi citite, cel mai important lucru fiind efectul pe care-l au asupra lectorilor. Dialogul cu contemporaneitatea cristalizeaza misiunea istoricului in termenii identificarii diverselor solutii si cai urmate in trecut si sugerarea unor alternative pentru viitor.

Rostirea istoricului isi asociaza in lumea contemporana, pe langa cuvantul scris si imaginea cinemática, Davis propunand o noua interpretare raporturilor dintre cinema si istorie si a simbiozei celor doua in filmele istorice, unde legitima filmul ca un instrument prin care istoria poate fi prezentata si prezervata, unde cititorul/spectatorul este angajat intr-un dialog direct/vizual cu trecutul ("*in fresh dialogue with the past*").²⁴ Angajamentul cinematic, epic, confera scrierilor sale o puternica doza de vitalitate, conjugat cu imaginea istoric-maternitate, asociere operata in motivarea inzeestrării cu viata a trecutului. Deschiderea prezentului spre dinamism si expansiune solicita din partea istoricului formule de expresie marcate prin excelenta de vitalitate. Astfel, se explica insistenta exegetilor asupra observatiei ca personajele din lucrarile sale au fost "reinviata" (*come alive*).

Reperetele resuscitarii trecutului se plaseaza la intersectia dintre document si interpretarea istoricului. Se impune din aceste motive o delimitare metodologica intervenita pe fondul configurării unei presiuni între fictiune si adevar. In termenii cercetatoarei, avem de-a face cu o dubla transfigurare a realitatii trecute, pe de-o parte, provenind din natura izvorului care suporta o ecranare între timpul evenimentului si cel al redactării si un al treilea timp, pe de alta parte, cel al istoricului ce se apropie de document cu o proprie grila interpretativa. Prima ipostaza se identifica in cazul scrisorilor de iertare, demers intitulat sugestiv prin sintagma "fictiune in arhive"²⁵. Documentul are o arheologie semnificativa. In cazul scrisorilor de iertare, realitatea interpretata in favoarea suplicantului naste un prim reper al fictiunii. Cu o functie juridica nemijlocita aceste documente ofera o oportunitate in recuperarea lumii celor tacuti. Prezentarea unor momente limita se circumscrie justificării presiunilor morale-individuale, dar si apelarea la contextul istoric (comploturi, razboaie, jafuri) compus dintr-o perspectiva politica sau ca timp festiv si de ritual. Remarcam surprinderea unei lumi cu diverse niveluri socio-culturale, sau ceea ce Natalie Zemon Davis observa in formula: "putem distinge cu siguranta un taran de un domn si de un artist" (rezulta o poveste a taranului, povestea gentelmanului sau a meseriasului). Intr-o alta perspectiva, scrisorile de iertare achizitioneaza noi semnificatii prin raportare la puterea centrala, regele asigurandu-si un prilej de legitimare a autoritatii derivate "din mila lui Dumnezeu". In cealalta parte, pentru orizontul celor carora li se adreseaza, indeplinesc o functie comunitara, educativ-didactica, dar dobandeste si o componenta a loazirului prin perpetuarea povestirilor in variante orale.

Cea de-a doua ipostaza este asigurata de interpretarea istoricului. Incursiunea acestuia in trecut se localizeaza intr-o zona a "aventurii", unde "inventarea" contribuie ca parte a "povestirii". Astfel fundamentata, interpretarea istoricului postuleaza genetic o umbra a incertitudinii. In acest sens, debuteaza una dintre cartile sale, enuntand ca obiectiv "imbogatirea aventurii istoricului cu un mod diferit de a povesti despre trecut."²⁶ Iar, unul dintre resorturile povestirii se resimte sub semnul "inventarii" ("Ceea ce va ofer aici este in parte inventia mea, dar strans legata de

²³ Natalie Zemon Davis, *Film and Historical Vision*, Harvard University Press, 2000. Cartea va aparea un an mai tarziu, dar pastreaza o determinare similara: "cartea am dorit sa fie accesibila unui auditoriu variat, de la satenii din Artigat, pe care i-am intervievat, pana la specialistii in viata rurala, in justitie sau istorie literara ai secolului al XVI-lea." Eadem, "*On the Lane*", p. 575.

²⁴ Eadem, *Film and Historical Vision*, p. 9.

²⁵ Eadem, *Fiction in the Archives. Pardon Tales and their Tellers in Sixteenth Century France*, Stanford, 1987.

²⁶ Eadem, *The Return of Martin Guerre*, p. VII.

vocile trecutului.”²⁷), pentru ca, în final, autoarea, printr-o interogație să reconsidere întregul efort: “Cred că am descoperit adevărata față a trecutului - sau Pansette ne-a jucat încă o dată o farsă?”²⁸ O interogație-metaforă care-l implică plenar pe istoric în relație cu trecutul “complex și ambivalent”, autoarea optând “pentru o cunoaștere conjuncturală și un posibil adevăr”.²⁹ Operând la nivelul instrumentării unor cazuri de judecată istoric joacă rolul detectivului (*I worked as a detective*, marturisirea Davis) în căutarea, printr-o cercetare concentrică, stabilirii “argumentelor conjuncturale care să ofere cel mai bun sens, cel mai plauzibil, pentru documentele veacului al XVI-lea.”³⁰ Se afirmă, atât la nivelul vocabularului (poveste, invenție, aventură) cât și în ceea ce privește liniile forta ale construcției teoretice, atașamentul față de concepția profesată la începutul anilor ‘70 de Hayden White și Paul Veyne.³¹ De altfel, cartea Nataliei Zemon Davis, *Întoarcerea lui Martin Guerre*, este un exemplu clasic pentru ilustrarea practică a acestei perspective teoretice.³²

În lumina acestor trasături concepția despre istorie și cercetarea trecutului o plasează pe Natalie Zemon Davis pe poziția unui eclectism dezvoltat la incidenta dintre marxism și postmodernism, interesată de interdisciplinaritate și găsirea de noi soluții de diseminare a cunoașterii istorice. La nivelul modelelor istoriografice profilul cercetătoarei marturiseste o influență a cinci istorici, Etienne Pasquiere, David Hume, Cheterine Sawbridge Macaulay, Marc Bloch și Eileen Power.³³

Studiile de istorie socială se orientează spre zona familiei sau cea descrisă de comunitate (socială, confesională, profesională, înrudită) în contextul dialogului dintre cultura savantă și populară. Cele două unități sociale (familia și comunitatea) sunt valori indisolubile și tratarea lor nu se realizează *in abstractio*. Familia răspunde regulilor și normelor comunitare, dar la rândul lor bărbații și femeile caută să-și întemeieze un destin propriu. Configurarea eu-lui printr-o raportare la realitatea secolelor al XVI-lea și al XVII-lea și o continuă neliniște în căutarea reasezării relațiilor cu divinitatea este o temă în jurul căreia se dezvoltă în mare parte scrierile sale.

O carte cu un ecou remarcabil este o culegere de opt studii intitulată *Societate și cultură în Franța premodernă*,³⁴ tipărită în 1975, bucurându-se de aprecierea corpului academic ceea ce a impus reeditarea ei în câteva rânduri și traducerea în numeroase țări. Apetitul față de istoria socială probat prin ecoul acestui volum este completat de ascensiunea mișcării feministe, cartea creionând portretul femeii în Franța secolului al XVI-lea. Istoria femeii va fi un spațiu unde se vor concentra multe alte contribuții ale Nataliei Zemon Davis.

Integrată în anii ‘70 într-un program de studiere a istoriei femeilor (*Woman’s Studies Program*) la Universitatea din Berkeley va colabora cu o seamă de cercetători a căror opera impresionează (Thomas Laqueur, Stephen Greenblatt, Paul Rabinow, Svetlana Alpers, Lynn Hunt sau Randolph Starn). Stimulată de o asemenea companie anchetele sale se vor concretiza în câteva studii și, în același timp, îi vor aduce consacrarea în domeniu, o consacrare a cărei ecou se recunoaște în desemnarea lui Natalie Zemon Davis drept coordonator al celui de-al treilea volum a impresionantelor lucrări dedicate istoriei femeilor în Occident. Cartea, în 5 volume și de peste 3000 de pagini, este rodul contribuțiilor a 68 de colaboratori așezați sub autoritatea lui George Duby și Michelle Perrot.³⁵ Criticată și acuzată în critica de întâmpinare³⁶ de francocentrism datorită focalizării cu precădere asupra spațiului

²⁷ *Ibidem*, p. 5.

²⁸ *Ibidem*, p. 125.

²⁹ Eadem, “*On the Lane*”, p. 574.

³⁰ *Ibidem*, p. 575.

³¹ I.Costea, *Istoria ca reprezentare sau întoarcerea în paradisul pierdut*, în vol. “Studii de istorie a Transilvaniei”, coord. V.Orga și I.Costea, Cluj-Napoca, 2000, p. 7-15.

³² F.R.Ankersmit, *Historical Representation*, în “History and Topology. The Rise and Fall of Metaphor”, Berkeley, Los Angeles, London, 1994, p. 121.

³³ *Interview 91*, p. 31.

³⁴ Natalie Zemon Davis, *Society and Culture in the Early Modern France*, Stanford, 1975.

³⁵ *A History of Women in the West*, edited by George Duby and Michelle Perrot, vol. I-V, Harvard University Press, 1994.

³⁶ Vezi recenziile lui Lawrence Stone în “New Republic”, 210(1994), 18, p. 31-38.

si problematicei franceze sau a provenientei cercetatorilor solicitati la redactarea ei, cartea pare sa-i nemultumeasca chiar pe unii dintre redactori. In prefata seriei la traducerea in limba engleza Natalie Zemon Davis si Joan Scott promoveaza o critica devastatoare directionata asupra abordarilor si organizarii lucrarii. Cei doi reputati istorici surprind eclecticismul si spiritul haotic ("*eclectic and open-ended*") ce caracterizeaza arhitectura volumelor si inconsistenta unor preocupari privind subiecte precum egalitatea si diferentele dintre sexe, rolul complementar al barbatilor si femeilor de-a lungul timpului, importanta relativa a rasei, a clasei si gender-ului ca forte motrice in istorie si relevarea teoriilor despre constructia sociala si culturala asupra sexualitatii in opozitie cu mostenirea genetica. In fata acestor inegalitati si neajunsuri, pentru cei doi prefatori, volumele par mai degraba un "santier in lucru" decat o opera incheiata.³⁷

Dezacordul cu intreaga intreprindere a istoricilor de la Ecole Pratique des Hautes Etudes releva termenii paradigmei dominante in asumarea din partea lui Natalie Zemon Davis a problematizarii legate de istoria femeilor. In deschiderea volumului trei, inca de la editia in limba franceza, Davis atrage atentia ca in trecut femeile nu au fost in permanenta si in mod inevitabil dominate de barbati, ceea ce apare evident intr-o examinare complexa a vietilor pe care le-au trait. Ea accentueaza rolul reprezentarii, argumentand ca nu exista nimic in scrierea istoriei femeilor care sa se ocupe doar de notiunea de femeie si modurile lor de viata si nu cu felul in care discursul influenteaza comportamentul si vice versa.³⁸ De asemenea, solicita abandonarea concepiei rolului ineluctabil al biologiei si geneticii ca matrice determinantă pentru viata femeilor, sustinand ca pana si frumusetea feminina "este aici tratata ca o componenta sociala si istorica pentru femei si nu doar ca o insusire naturala."³⁹ O alta coordonata pe care istoria femeilor o necesita recuperata este remarcata in raportul dintre centrul si periferia sociala, intr-o ipostaza pozitiva si alta desemnata de marginalitate: "Analizele cu privire la discursul despre sexe se impart intr-o sectiune a vietii cotidiene si credintelor si o alta sectiune in care femeile se indeparteaza de curentul central - prostituatele, criminalele si vrajitoarele."⁴⁰ Lentila prin care trecutul femeii se apropie este marcata de o dioptrie sociala exponentiala. Imaginea femeii dezvoltata de istoric are multiple secvente, in functie de diversele conjuncturi sociale, de sistemul de sociabilitate dezvoltat. In cazul scrisorilor de iertare femeia ocupa o zona ce se concentreaza in jurul caminului (sotie, vadova), in general povestile avand un caracter anecdotic. Este vorba de o lume masculina in care universul feminitatii capata semnul marginalului (vrajitorie, prostituate) si al inferioritatii (slabiciunea mintii femeiesti).⁴¹

Ca si in alte randuri, Davis impleteste cunostintele istoricului expert cu simpla naratiune a povestitorului impresionat de biografii fascinante cum este cazul a trei femei care au in comun pozitia marginala in societatea secolului al XVII-lea, religiozitatea, experienta lor filtrata de natura gender-ului si importanta relatiilor familiale in configurarea vietii lor. O astfel de paradigma se desprinde din cartea *Women on the Margins*⁴², unde trei vieti se disting printr-o aceeaasi unitate de masura. Una dintre acestea, Glikl pare a fi o femeie traditionala in contextul premodernitatii societatii evreiesti, cand o comparam cu Marie de l'Incarnation si Maria Sibylla Merian, amandoua, in mod explicit, vazute ca dinamitand hotarele trasate de societate in evaluarea conditiei femeii. In cazul lui Merian si Guyart, comparatia este evidenta: calatoria plina de aventura a lui Guyart in "Lumea Noua" la Quebec si, in paralel, aceea intreprinsa de Merian in Suriname.

Cele trei destine alaturate sunt, a evreiceii comerciante, a catoliceii cofondatoare a celei dintai scoli a Ursulinelor destinata fetelor in America de Nord, si a unei artiste pasionata de stiintele naturii. Scopul lui Davis, in propriile cuvinte, este de a aduce in atentie prin istoriile acestor femei "alte posibilitati ale secolului al XVII-lea,

³⁷ *A History of the Women*, I, p. 18.

³⁸ *Ibidem*, III, p. 25.

³⁹ *Ibidem*, p. 24.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Natalie Zemon Davis, *Fiction in the Archives*, passim.

⁴² Eadem, *Women on the Margins: Three Seventeenth-Century Lives*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1995. Vezi si recenziile semnate de Christine Adams in "Journal of Social History", 30(1996), 2; Ruth Johnstone Wales in "Christian Science Monitor", 87(1995), 232.

construirea unor rute personale in viata ca marginali”⁴³. La baza reconstituirilor istorice se afla o vasta si temeinica documentare, insumand lectura unei autobiografii detaliate (in cazul evreiceii Judah Leib), o ampla corespondenta (situatia Mariei de l’Incarnation) si consultarea catorva texte din domeniul stiintelor naturale (pentru biografia Mariei Sibylla Merian). La toate aceste izvoare directe asociaza, cum a probat-o si in alte cazuri, o ampla incursiune in orizontul arhivelor (“*by plumbing the archives*”⁴⁴) si o cuprindere istoriografica sugestiva pentru cunoasterea istorica din ultimele decenii. De fiecare data, in imediata apropiere a traiectoriilor reconstituite Davis dezvolta o zona a propriilor meditatie asupra semnificatiilor sugerate de naratiune. Astfel, Glikl a “explorat semnificatia suferintei si a cautat sa gaseasca un mod de a accepta vointa lui Dumnezeu”⁴⁵, in timp ce, privind spre Lumea Noua Marie Guyart cauta o uniune mistica cu Dumnezeu prin abandonarea dorintelor carnale si renuntarea la lucrurile lumesti; multiplele semnificatii ale cuvintului “metamorfoze”, preluat din titlul uneia din cartile Mariei Sibylla Merian, ii permit reliefaarea proceselor de schimbare, surprinderea ciclurilor vietii naturale prin incursiunea in lumea micilor insecte (muste, fluturi, paianjeni etc.) atasate de schimbarea survenita in viata lui Merian insasi. Asa cum socoteste unul dintre recenzentii cartii “acest triptic feminin din secolul al XVII-lea este o comoara. Davis a scris o istorie fundata stiintific si cu multiple deschideri, dar cele trei personaje ale sale reinvie. Astfel, *Women on the Margins* este departe de a ramane la marginea istoriografiei.”⁴⁶

Istoria femeii este tratata in contextul social si nu ca un subiect special in izolare de evenimentele si procesele dintr-o epoca. In viziunea cercetatoarei femeile trebuiesc intelese prin comparatie cu barbatii si in lumina diferentelor geografice, de clasa, ocupatie, familie, religie, educatie, varsta, sociabilitate etc. In esenta, este o istorie structuralista cu reziduuri marxiste, conceptuale si de perspectiva, dar cu motivatii complexe, ilustrand o lume dinamica, o lume ce nu se poate reduce la un principiu singular. Autoarea mizeaza pe scenele impresionante atenta la stimularea emotivitatii lectorului pe fundalul liniar, continuu al naratiunii. Intervin in alternanta povestirile exceptionale asupra carora insista investigand scrisorile de iertare sau cand (de)construieste cazul lui Martin Guerre.

O sectionare profunda a societatii intreprinde Davis, investigand modul de utilizare a darurilor si semnificatia lor in secolul al XVI-lea francez. Ancheta sa vizeaza toate nivelele societatii, de la rege la mila acordata cersetorilor. Darul cumuleaza un anumit impact in marcarea evenimentelor din ciclul vietii (nastere, casatorie si moarte) si ca parte a ceremoniilor religioase. Intr-o alta perspectiva, cadoul este privit ca o modalitate de pecetluire a unor intelegeri si aranjamente politice si ca apropiere intre grupuri sociale. Unele aduc fericire si liniste in timp ce altele provoaca certuri, gelozie si obligatii.⁴⁷ Cu alte cuvinte, darul produce fanta prin care Natalie Zemon Davis fixeaza privirea lectorului asupra secolului al XVI-lea avand ca obiectiv descifrarea relatiilor sociale printr-o citire a mesajelor cu relevanta in epoca. Se produce prin initiativa cercetatoarei o dilatare a faptului istoric plasat in orizontul comunicarii simbolice, interpretare alimentata dinspre antropologia culturala.

Reputatia cercetatoarei se intregeste prin calitatile sale pedagogice, intr-o permanenta cautare de a gasi mijloace variate si persuasive de comunicare atat in ceea ce-i priveste pe cititori cat si pe studenti. Adepta a sustinerii unor cursuri speciale care sa ofere studentilor sansa initierii in cercetare, are in atentie si o cunoastere indeaproape a personalitatii cursantilor. Interesul dascalului se orienteaza in formarea opiniei proprii in cazul studentilor si argumentarea acesteia in dialog cu o comunitate academica. Invatarea descrie un spatiu al interogatiilor si cautarilor individuale, cu ritmuri si sensibilitati particulare, in cuvintele lui Natalie Zemon Davis, “*learn is learned by doing*”⁴⁸. A cerceta si a scrie despre trecut, ca efort individual, e singura cale de a-l cunoaste. Rolul profesorului se situeaza in orientarea si oferirea metodei de cercetare si a utilajului istoricului, introducerea, cu

⁴³ Natalie Zemon Davis, *Women on the Margins*, p. 209.

⁴⁴ Eadem, *The Return of Martin Guerre*, p. 3.

⁴⁵ Eadem, *Women on the Margins*, p. 53.

⁴⁶ Ruth Johnstone Wales in loc.cit.

⁴⁷ Natalie Zemon Davis, *The Gift in Sixteenth-Century France*, University of Wisconsin, 2000; vezi si Mary Salony in “*Library Journal*”, 125(2000), 13, p. 124.

⁴⁸ *Interview91*, p. 29.

alte cuvinte, a tanarului in laboratorul istoricului. Incurajarea cercetarii prin impunerea si consolidarea spiritului critic se arondeaza propriei sensibilitati, protejand individualitatea. Cuvintele sale, adresate sub formula unei recomandari, sunt, astfel, memorabile: "Mergeti incotro va indruma gustul si interesul vostru. Cititi istorie. Explorati trecutul in modurile care vi se par importante si atragatoare. Desi puteti primi o buna orientare din partea celor mai invarsta, nu-i urmati, deoarece ei va pot spune sa faceti doar lucruri bune. Mergeti acolo unde propria curiozitate va indeamna."⁴⁹

Autoreflexiva prin excelenta, Natalie Zemon Davis, se interogheaza asupra limitelor cunoasterii istorice si, in acelasi timp, solicita capacitatea istoriografiei de a organiza si explica trecutul. Cu un fundament teoretic solid si asumat pe deplin, conceptia sa despre istorie remarca o flexibilitate, intr-o astfel de raportare, teoria oferindu-i un sistem conceptual aflat intr-o continua dinamica la intalnirea cu realitatea trecutului, in termeni apropiati antropologiei interpretative de care se indeparteaza printr-o definire si evaluare multipla a reprezentarilor sociale generate de simboluri. In egala masura, o problema esentiala o reprezinta posibilitatea de comunicare cu contemporanul (in ipostaza dubla a studentului sau a cititorului/spectatorului), istoricul fiind intr-o expansiune a mijloacelor prin care este livrat trecutul.

Intr-o comparatie peste timp cu o constiinta intelectuala de o anvergura similara, cazul scriitorului Henry James, despre care Tzvetan Todorov afirma ca "nici un eveniment nu marcheaza viata lui; el si-a petrecut-o scriind carti"⁵⁰, situatia Nataliei Zemon Davis impune un nou model consacrat de secolul XX, al intelectualului militant, angajat. De data aceasta e o biografie cu o intensitate paroxistica, ametitoare, cu o viata de familie implinita, o angajare politica activa si, nu in ultimul rand, o opera impresionanta.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 33.

⁵⁰ Tzvetan Todorov, *Poetique de la prose*, Paris, 1971, p. 185.